

ПОХВАЛА КЊИЗИ

К ојино¹ руде и мајдане копају тако сматрају и послују докле год находе и мало златне жице, не остаљају, него дурма раскопавају у добину и траже има ли јоште што догод до једне мрве све не поваде, и тако се већ махну, те другу пак изнова започињу. И ово казивање такођер повратно је и откада је започето, где ли је изостало, одонуд опет да то преуземо сасукивати; крај с крајем да се састаља и једнако се пружа. Та ако ћемо што на то рећи могло се је и једним дном све вам по реду ишчатати ова притча. Ама зато остависмо и надаље једно; и мени би се додијало много беседећи, и ви бисте оуглали слушајући, те ни бисте марили ни пак што упантили. Зато једно пресекосмо а друго започесмо да и оно задржите и по одмору опет сећате се вештије вам примати разговор за вашу хвајду.

Јерно тако и мати мила к деци кад своје дијете одбија од сисе и учи га храну јести, исто по мало га напре кашичицом залаже, а не много таки даје, зашто да га први мах много заспе, ништа му то не хвајдише кроме што плујући му натраг квари и мрља своје прси и хаљинице. Ако ли га помало и тихо залаже то оно с вољом и мило прима те расте по

¹ Гаврил Стефановић Венцловић (претпоставља се да је рођен око 1780. године и да је умро средином 18. вијека) био је јеромонах, бесједник и проповједник, пјесник, богослов, прозни и драмски писац, преписивач, преводилац, приређивач. Оставио је обиман рукописни опус од двадесетак зборника на скоро двадесет хиљада страница. Стилски, поетички и књижевноисторијски Венцловић је *гранични* писац. Његовим књигама писаним на српскословенском језику практично се окончава стара српска књижевност. Половином опуса насталом на народном језику Венцловић навјешћује нека од кључних својстава нове српске књижевности, која ће Доситеј Обрадовић, а затим, још изразитије, Вук Караџић, положити у њене темеље. Једини опсежан избор из Венцловићеве рукописне заоставштине писане народним језиком сачинио је Милорад Павић и објавио у књизи упечатљивог наслова *Црни биво у срцу* (прво издање 1966, друго 1996. године). Из овог зборника Гаврила Стефановића Венцловића, састављеног од легенди, бесједа и пјесама, овдје прештапавамо текст под насловом „Похвала књизи”. Ријеч је не само о једној од најбољих и очигледно у цијелости сачуваних (или завршених) Венцловићевих бесједа него и о бесједи у којој се на магистралан начин расправља о неким од кључних питања везаних за природу овога жанра.

мало и гоји се. Зато и ми вама овога учења навалом не наздрависмо једним махом с големом превршном чашом, да се и ви не загушите, те пиће проспете и чашом о земљу крхнете, пак напоље псујући изпоутичете без обзира, него на више дана то разгодисмо те међу тим дневи да бисте од многог вам стајања препочинули и застајало би вам се првашње учење у глави, да се згусне и на памети отврдне. Зато често и спомиње вам се доказујући што ће се о чему ли напредак изговарати, да бисте не са slabим и студеним срцем него с врућим и бистроумљем примали свакад, а међутим, дотле роком код куће вам борављећи којино зна и има коју књижицу, разчатавали је а не узалуд седели, ни по сокаци зурили и разгледали ко пут ходи што ли чини, не женских неваљалих беседа проносили. Знате да је то грехота! Ако последњим дном немате кад, то бар недељом и светцем забаљајте се у књижном учењу и чатању а не чекајте своје смрти проводећи вам дни и године у залуд...И со том ивтиром и маном ви се не одпирите говорећи вам: „Имамо ми другога доста свакојака посла, старости своје нам бриге на глави!” Тај вели: „Ја сам судач, кнез, биров, ешкуч, полугар, вуцибатина, грижа ми је с варошки сеоски ли послови!” А онај пак: „Ја сам трговац занација ли, орач, копач, војник, херак, петак ли био, жену, децу имам, многу кућњу чељад, стоку, миљкове и доста ми је белаја на врату. А нисам поп ни калуђер, светски сам човек, није мени до писма и чатања, нит је то мој посао, него калуђерски и поповски, ђачки – којино не имаду другог посла; на то су се предали те им је сотога њихов живот, храна и брана, одећа и обућа; друге бриге ни старости не имаду собом! А нас је то прошло и отишло, не можемо се о књига бавити ни их имамо кад чатати.”

Погубне су то и неслане речи. Та о, деканчино, што то говориш човече божји? Да није твој посао о писму учити се! А кому ли више и ваља учену бити како теби?...Туштenu старост и бригу имаш те доста пут ка несвестан ходиш – ја тко да ти буде у том разговор и потешивање ако не књижно световање и наук, да си о свему хитлен, вешт, мудар и освестан, сам ти и твоја ти чељад једнако? Нити је у манастиру толико много учења за потребу колико је теби, којино на туштене душепагубне мамце долазиш и у многе замке се препињеш, а калуђери се у пустињи баве, у богомољству под игумановим су заптом, нашто им је много учење? Толико се не мешају с људском грајом; вама више позор на себе ваља имати јерно ви у овом свету тако боравите ка у морској пучини гњурајући се пливате и много у свачем згрешујете. Зато и свакад честога из писма ваља вам држати се потешна разговора. Калуђери су подалеко од разбо-

ја; толико их не сустижу бојне стреле да су рањави, а ти брате удиљ си на рату и на бранику стојиш; често се и раниш, више ти и лека привијати ваља. Јерно, жена те дражи и на зло подбада, син и кћи те брижи, слуга, слушкиња, момак једи, враг наскаче, коншија немири, друг завиди, ортак невери и заноси, достапут и судач прети и глоби, штета, сиромаштво дерти, изгубљење плаши, помор на плач приводи, леп, богат живот на велико држање дме, злоборављење гризе. То к томе многа мућња и смућња, гарез, вада, преречивање, туга, брига, слављење, тафра, дика, цифрасто ношење, у нос духање, пркоси, немирост, жеља светска и беда туштена свега те опколила. Стреле вражије су то туштене, а не знаш откуд те стрељају, те ако би како било ваља ти погинути с душом, ако од писма ка томе не узимаш добра штита ни заклона. И заради тога свакад се ваља сваком вам с писмом врло оружати и орлити супроћ душевних душмана. Сазнај – рече – јер сред замки ходиш; по улица, по пазари, по бирцузи, где се много штошта зала пери, свуд се ти туда намераш кудно се и телесно разждизање спори, највише тима који у дућани се находе и на сокак свакад звири и леп поглед очи јазви, срцем се смућа, мазне и погане беседе курварске слушање, много доби кожу жежи; достапут један женски глас сладак целу снагу човечу сву раслаби и из памети га изведе... Ви и у цркву и на само страшно причештеније кад идете, пре и после са женами смијете се и шалите и за руке жељом тискујете похотљиво на образ им гледате, пак ништа је то, је ли? А камо вам танци и шњима вртежи? Колико пут путем проходећи с погледа с мириса еда ти, лише обадвоје млада струка, не затрепти ли ти срце и много доби остане ти на мисли? С једним погледом сиромаше, заробљен си остао!...

Не знате ли ове занације, кујунције, казанције, коваче, коларе, ако би који мајстори да му били, имајући цео сав свој халат чим но своју мајсторију проводе: кад чим оскуди и осиромаша ако би му и хлеба у кући нестало, хоће ли он продати од онога мајсторскога халата му штогод да се сотим захрани? Чини ми се да неће. Воли у зајам искати или чим другим што зарадити да дан-два претавори се док му опет посао у руке дође откуд, него ли и најмање које сећиво да му нестане. Зашто, да што од онога прода, чим би већ пословао и живио би се после? Зашто, докле заната се држи и сав свој серсам има к њему, дотле и хлебац има, може и зајмом наћи, а кад се тога пометне, и о другом не зна радити, ни се има чим окретати – го просјак остаје! Ако би му што и узајмио, веле људи, безевија је и битанга, неће да ради ни да послује, зато је и спао те ништа нејма. А докле је халат, дотле и занат је на месту. Томе се и нама

држати ваља; како што су орудија ковачем наковањ, чекич и клеште и остало по томе, тако је и наше мајсторије халат апостолске пророчаске књиге и свка богодана писма за нашу хвајду користну. Те како они с оним састаљају и праве своје драголије тако и ми с овим наше душе попраљамо и развраћено састаљамо, маторо понављамо, криво исправљамо, сакато припојавамо, помрљато глеђешемо. И они ето дотле своју мајсторију казују одашто што праве да оно на дузен здраво и цело из руке им изађе на видело. Ама материју преврнути на другу ствар не могу: да учине од абе чоху, ни од сукна свилу, или од гвожђа сребро, злато ли, него исто налико промењују, штоно се вели: од јаке капут, од рукава чакшире, тозлуке ли, и с коспрде ражањ, и тим прилична. Ал' у нашем занату је тако. На боље и лепше се преврће. Доста пут може се справити од обојка диба, од струне скупа чоха, из дрвене чутуре златан кондир. По сведоцби апостола Павла, штоно вели, у бојарском дому није теке само посуђе златно и сребрно све, него и свакојаки се судова онде находи: бакарних, земљаних и дрвених, а ако ли тко себе лепо из тога очисти и испере, може бити сасуд и за част посвећен за сваку лепу потребу и готов, хубав за свако прихватање своје господару.

Не да не радимо о добаљању свакојаких књига еда би не допали без њих смртних рана. Не злато ни сребро да код себе тудољимо и кријемо, бисер и камење, него многе књиге да скупљамо! Благо што се више множи то више пакости сконаториоцу, а књиге духовне, стичући их, голему хвајду доносе у њих привирцији. Кано где стоји царева бојна муниција ако и нико не обрће шњоме, опет велику имаду о себи слободу и тврдо обстојање који унутра бораве, нити која харамија, злотвор ли и хрсус, сми близу доћи да прокопа бедна. Тако и где се год у ком дому находе многе књиге, измиче, и бежи одонуд свако ђаволско дејство и мачтање, свака привидна хавет клони се, не сме насртати на кућане и врло с добрим разговором се сви живу мирно и поштено борављећи. И само исто на књиге згледање заустеже човека од греха. Ако и на путу у ком заборавку дрзнемо штогод неваљало учинити, вративши се дома гледнемо на књиге, таки се осудимо и у себи се стресемо те се устручамо више затратати у онакве злокобице.